

A kibertér, az információs írástudás és az információs társadalom

Az internet jelentős hatást gyakorolt a modern életre azzal, hogy lehetővé tette az egyének és a kormányzat, az üzleti szféra, különböző szervezetek közötti közvetlen interakciót. A közvetlen kapcsolattartás oda vezet, hogy a felek sok esetben kikerülnek a hagyományos közvetítők egy részét. Arra pedig, hogy az eladók közvetlen kapcsolatba léphetnek a fogyasztóval, új üzleti modellek épülnek.

Az információs írástudás és az információs társadalom

Ahogy egyre gyakrabban kommunikálunk digitális környezetben, és használjuk azt szolgáltatási csatornaként, növekszik a magukat információs társadalomnak nevező nemzetek állampolgáraira nehezedő nyomás, hogy kellőképpen felkészüljenek a kapcsolatteremtésre az új médiumon keresztül. Az átmeneti állapotból haladnak afelé, hogy tevékenységük hétköznapivá váljon.

Az információs írástudás fogalmát, amely eredetileg az 1970-es években jött létre, legtöbbször azoknak a készségeknek a leírására használjuk, amelyek az elektronikus környezetben történő eredményes interakcióinkhoz szükségesek. Némi vita van arról, hogy az információs írástudás fogalma megfelelően írja-e le az információs társadalom polgára számára szükséges készségeket. Egyetértés van viszont abban, hogy többféle íráskészség szükséges a hálózati kommunikációs technológiák, a digitális média, az online és hagyományos információforrások használatához.

Az információs írástudást értelmezhetjük olyan átfogó megnevezésként, amely mindazon készségeket írja le, amelyek az információs és kommunikációs technológiák megfelelő használatához, valamint a megfelelő digitális információforrások eléréséhez szükségesek. Az információs írástudás legfontosabb elemét nem az információtechnológi-

ai készségek alkotják, hanem a kritikus gondolkodás.

A kibertér – az információs környezet természete

Figyelembe véve, hogy milyen az az információs környezet, amelyben élünk, értenünk kell az információ hitelességével, összefüggéseivel, frissességével és költségeivel kapcsolatos kérdéseket. Az információs és kommunikációs technológiák mindenütt jelen vannak, de a közösségi információs tér töredezett volta zavarba ejtő. A jelen információs környezetét különféle tényezők alakítják:

- az információ áruvá válása;
- a kommunikációs formák és csatornák töredezetté válása és széles körű elterjedtsége;
- a globális médiapiac;
- az angol nyelvű és az USA-ból származó digitális tartalom túlsúlya.

A számítógépek és kommunikációs hálózatok által létrehozott kulturális és pszichológiai tér, az ún. kibertér korai meghódítói (mint *John Perry Barlow*, az *Electronic Frontier Foundation*, a digitális emberi jogok védelmére alakult non-profit szervezet, <http://www.eff.org/> egyik megalapítója), a vadnyugatot felfedező amerikai pionírokhoz hasonlóan érezték magukat. A kibertér egyaránt lehetőséget ad a pozitív önkifejezésnek, az agresszióknak és a gyűlöletnek. Az iraki felkelők, vagy a háború ellenzői a webet használták és használják a szempontjaikat megjelenítő hordozóként.

Az internet jelentősen megváltoztatta az információhoz való hozzáférés módját. A digitális forradalom előrehaladtával a hagyományosan sugárzott és a nyomtatott média megkerülhető, nem csak egy nézőpontból láthatjuk az eseményeket. Ez a felaprózódás kihívást jelent a hagyományosan hitelesnek és mérvadónak tekintett források számára.

Az interneten történő közvetlen megjelenítés igen hatékony tud lenni egy-egy üzenet, nézőpont közvetítésében. Mexikóban a Chiapas régióban a zapatista mozgalom az internet használatával iktatta ki a hagyományos mexikói médiát, hogy globális közönségének saját nézőpontjából jelenítse meg a mexikói kormánnyal kialakult konfliktusát.

Az olyan kezdeményezések, mint az *Independent Media Center* (<http://www.indymedia.org/en/>) alternatív hírszolgáltatást nyújtanak annak érdekében, hogy aláássák az információk az elit által történő kontrollját, vagy – ahogy *Chomsky* nevezte – a „beleegyezés manufaktúráját”. [1]

A kibertérnek mint információs környezetnek a természete összetett és ellentmondásos. Egymás mellett él benne az anarchikus önkifejezés, az információ megosztása és a kereskedelmi érdek. Továbbra is ellenáll a nemzetközi információáramlás és kulturális értékek közvetítése szabályozására tett kísérleteknek. Ennek a környezetnek az összetettségét úgy is tekinthetjük, mint a posztmodern világot jellemző töredezettség, az eltérő narratívák és az egyéni jelentésalkotás eltúlzott reprezentációját. A kulturális korszaknak, technológiának és a kommunikációnak ez a fúziója eseti emberi formákká csapódik le, olyanokká, mint a bizarr módon értelmetlen (vagy nagyon is jelentéssel bíró) „flash mobbing”, amelynek során idegnek csoportjai gyűlnek össze, hogy emberi lényeket adjanak a pillanatnyi online kommunikációnak.

A kiberterről csak úgy beszélhetünk, ha nem hagyjuk figyelmen kívül kontextusát. Az internet folyamatos emberi fejlődés során alakult ki. Mint kulturális műtárgy az információs és kommunikációs technológia a társadalmat és az azt alakító hatalmi struktúrákat tükrözi. Felhasználása többnyire kereskedelmi célú viszonylag gazdag társadalmakban. A kibertér utópisztikus vízióit szelídíthetik, ha tudjuk, hogy az emberiség fele még soha nem telefonált.

A digitális szakadékok globális és regionális léptékben is léteznek. Míg az információs és kommunikációs technológia jelentős szerepet játszhat a gazdasági fejlődésben, pusztán megléte még viszonylag fejlett nemzetek esetében sem változtat a társadalom szélére szorult rétegek vágyainak szegénységén. Ahogyan azt *Bundy* megjegyzi, az információ és technológia pusztán bősége önmagában nem hozza magával azt, hogy az állampolgárok jobban informáltak lesznek, ha ehhez nem kapcsolódik az információ a megértése és hatékony használatának képessége. [2] Visszatértünk annak

szükségességéhez, hogy rendelkezésünkre álljon a készségeknek egy olyan készlete, amely segít navigálnunk ebben az összetett információs térben.

Az információs szakemberek szerepének változása

Az egész életen át tartó tanulás és vele az információs írástudás valószínűleg számos országban fontos kérdéssé válik a közeljövőben. Az a tény ugyanis, hogy a összetett információs környezetet közvetlenül el tudjuk érni, szükségessé teszi, hogy az információs szakemberek, a könyvtárosok szerepe megváltozzon. A tudástársadalom követelményeit figyelembe véve minden szinten támogatniuk kell a tanulást, és a tanulási programok részévé kell válniuk. A könyvtárosok képesek arra, hogy általános információkeresési készségeket oktassanak, hangsúlyozva, hogy mennyire fontos az információk érvényessége, hitelessége és frissessége. Az információs írástudással kapcsolatos programok magukba foglalhatják az információs társadalom alapvető készségeivel kapcsolatos követendő alapelvek megtanítását.

Mindig is érvényes marad viszont az, amit *Belkin*, *Oddy* és *Brooks* megállapítottak: információs igény akkor lép fel, amikor a használó valamilyen anomáliát ismer fel valamely témára vagy szituációra vonatkozó tudásában, de nem képes kellő pontossággal megállapítani, mire is van szüksége ahhoz, hogy az anomália feloldható legyen. [3]

Az internetes keresőmotorok különböző minőségű információforrások millióinak felületes és gyors keresését teszik lehetővé. Az információközvetítők segíthetnek a felhasználók tudásállapotában jelentkező anomáliák kifejezésében. Ezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a könyvtárosok segítsnek a kérdésfeltevésben, valamint a válaszok és a minőségi források megtalálásában.

Az ingyenes és a drága kereskedelmi információs források egymás mellett élnek. Mindez a virtuális információs szolgáltatások és a virtuális információforrások technikai rétegeivel kombinálva elhomályosíthatja a költségeket. Az információs írástudás is hozzájárul ehhez azzal, hogy hangsúlyozza: a hasznosítható információt egy tágabb tudás felhasználásával kell szintetizálnunk. Ugyanakkor az információs írástudás része annak ismerete, hogy milyen haszonnal és költségekkel jár egy-egy információ megszerzése. A web kezdeti fejlődése azt az érzetet keltette, hogy az információ ingyen

van, hogy az valamiképpen természetes előfordulású erőforrás. Az online információszolgáltatás azonban jelentős költségekkel jár, ahogy vannak költségei a minőségbiztosításnak (kutatásnak, lektorálásnak, szerkesztői kontrollnak) is.

Az információs környezet, a kibertér mint kulturális és érzelmi tapasztalat összetettsége kihívást jelent a 21. század információs társadalma polgárainak. Hatalmas összegeket fektetnek új információs és kommunikációs technológiák kifejlesztésébe. Ha hasonló összegeket ruháznánk be az információs írástudás oktatásába a társadalom minden szintjén, az annak elismerése lenne, hogy a társadalom tagjainak kihívást jelent az ezekkel a technológiákkal való interakció.

Irodalom

- [1] CHOMSKY, N.: What makes mainstream media mainstream. = Z Magazine, 1997
<http://www.zmag.org/zmag/articles/chomoct97.htm>
- [2] BUNDY, Alan: One essential direction: information literacy, information technology fluency. = Journal of eLiteracy. 1. köt. 1. sz. 2004. p. 7–22.
<http://www.jelit.org/6/>
- [3] BELKIN, N. J.–ODDY, R. N.–BROOKS, H. M.: Ask for information retrieval. Part 1., Background and theory. = Journal of Documentation, 38. köt. 2. sz. 1982. p. 61–71.

/WALLIS, Jake: Cyberspace, information literacy and the information society. = WALLIS, Jake: Cyberspace, information literacy and the information society./

(Koltay Tibor)